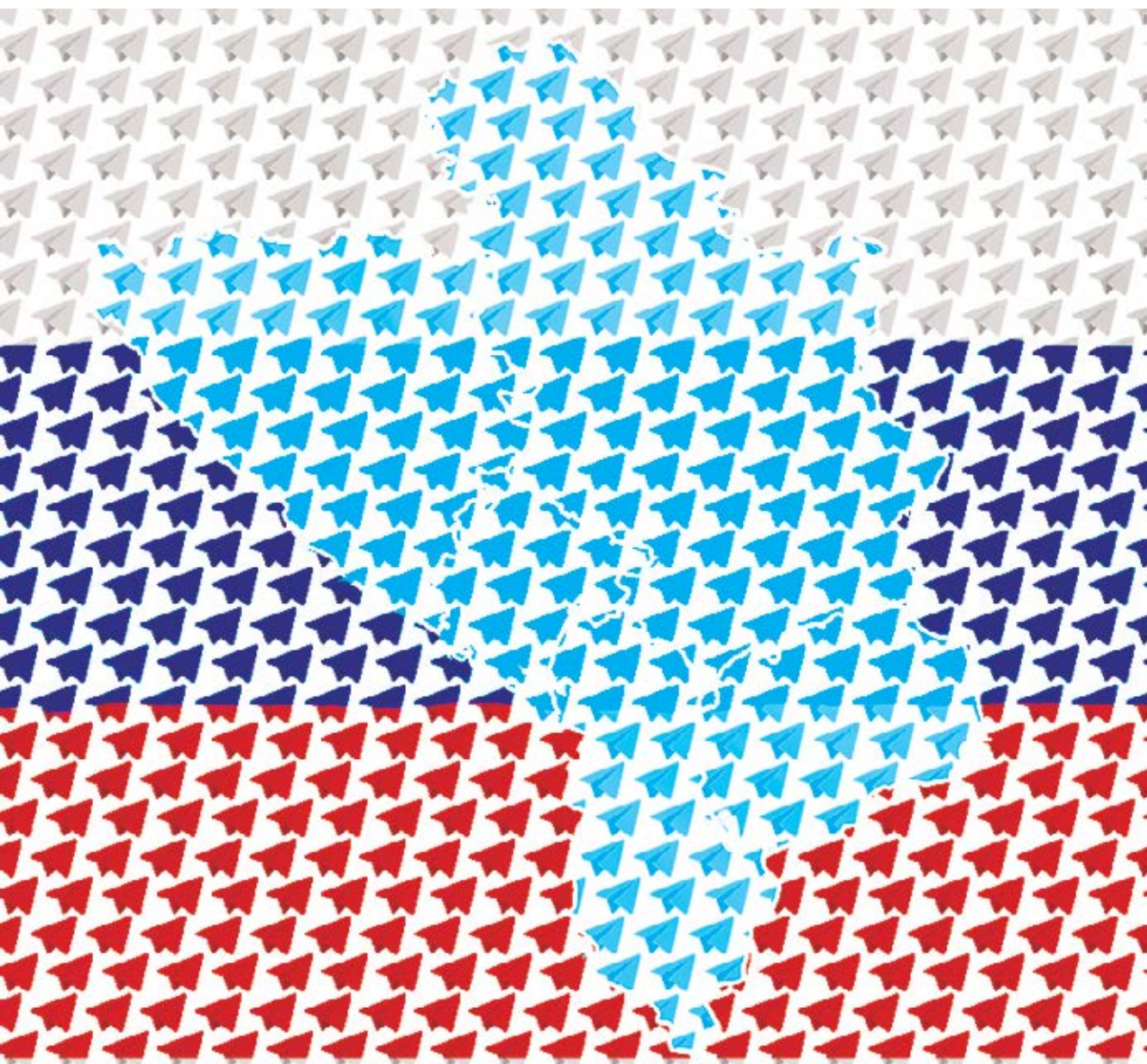

RUSKA PROPAGANDA U SRBIJI I NA ZAPADNOM BALKANU: KANALI NA MREŽI TELEGRAM

Polina Greisman

BCBP

Beogradski centar za
bezbednosnu politiku

Februar 2024.

RUSKA PROPAGANDA U SRBIJI I NA ZAPADNOM BALKANU: KANALI NA MREŽI TELEGRAM

Izdavač:

Beogradski centar za bezbednosnu politiku

Đure Jakšića 6/5 Beograd

www.bezbednost.org, office@bezbednost.org

Autor:

Polina Greisman

DOI:

<https://doi.org/10.55042/XNPS2236>

Prevod i lektura:

Alisa Radić

Dizajn i prelom:

Srđan Ilić

Februar 2024.

BCSP

Belgrade Centre
for Security Policy

Sadržaj

Uvod	4
Metodologija rada	6
Statistički podaci i provera pretplatnika kako bi se utvrdilo jesu li lažni ili stvarni	10
Glavne teme ruske propagande u Srbiji	20
„Potraga za unutrašnjim neprijateljem“ – Propagandne metode	23
Rusija i međunarodno zakonodavstvo: Kako se javna politika razlikuje od delovanja Vlade	25
Zaključci	27
	28

Tokom poslednjih nekoliko godina Rusija se više puta mešala u unutrašnje stvari drugih zemalja – na primer, tokom izbora u Sjedinjenim Državama¹ 2016. i u Ujedinjenom Kraljevstvu² 2019. godine. Postoje bezbrojni primeri njenog uplitanja u tuđe poslove, kao i propagande koja se odvija putem interneta.

Ruski propagandni arsenal obuhvata alatke kao što su državni mediji koji emituju program namenjen publici u drugim zemljama (*Russia Today*, *Sputnjik* i drugi), zvanični državni nalozi na društvenim mrežama, kao i čitave armije lažnih naloga koji su u više navrata uočeni u kampanjama dezinformisanja i mešanja u politiku drugih država. One su se mnogo puta našle među razlozima za uvođenje sankcija pojedincima bliskim ruskoj vladi, ali i predsedniku Vladimiru Putinu lično.

Upečatljiv primer nekoga ko je organizovao ovakvu vrstu mešanja i zbog toga se našao na meti sankcija je Jevgenij Prigožin, koga su nazivali „Putinovim ličnim kuvarom“ i koji je bio povezan sa Agencijom za istraživanje interneta poznatom kao „Fabrika trolova“ ili „Prigožinovi trolovi“. Iako je sam Prigožin poginuo u avionskoj nesreći, njegova „fabrika trolova“ i dalje radi.

Srbija nije izuzetak kada je reč o državama čiji su se unutrašnji poslovi našli na udaru mešanja ruske vlade. To se, međutim, zbog prijateljskih odnosa Rusije i Srbije, retko iznosi u javnost. Takođe, takve radnje nisu očigledne, i nije ih lako na prvi pogled okarakterisati kao propagandu i uplitanje. Zbog toga ćemo u ovoj studiji razmotriti ovo pitanje i na primeru Srbije pokazati kojim se metodama propagande i intervenisanja Rusija koristi u zemljama koja se mogu nazvati „prijateljskim“.

Posmatrano sa istorijskog stanovišta i u poređenju sa drugim zemljama na Balkanu, odnos Rusije i Srbije je verovatno jedan od najdubljih i najzanimljivijih. Ova vrsta odnosa ne može se nazvati isključivo političkim ili ekonomskim, jer prijateljstvo ovih država počiva na temeljima istorije, religije i etno-jezičke zajednice. Međutim, uprkos tim naizgled čvrstim odnosima, Rusija tokom poslednjih dvadeset godina Srbiju koristi kao platformu za svoju propagandu, držeći se pritom prilično uhodanih metoda³. Uz to, Rusija u Srbiji i regionu koristi i svoju meku moć.⁴

Rusi su se na Balkanu pojavili oko 970-971. godine⁵, u vreme borbe kneza Svjatoslava i Bugara protiv Vizantije. Balkan je kasnije – zbog svog geografskog položaja – služio kao svojevrsan koridor između Evrope i Otomanskog carstva, zbog čega je tokom čitave istorije predstavljao područje od izuzetnog značaja za velike sile. Tako je i danas.

U 18. veku, koji se vezuje između ostalog i za rusko-turske ratove, Rusija je nastojala da ojača svoj uticaj na Balkanu. Aleksandar Mihajlovič Gorčakov, šef ruskog spoljno-političkog odeljenja u vreme Aleksandra II, napisao je da je Balkan zona koja je za Rusiju

od ključnog značaja⁶. Istovremeno, Rusija je u ovom regionu od 1897. godine vodila konzervativnu politiku, suprotstavljajući se politici Austro-Ugarske. Sa druge strane, Beč je tokom dvadesetog veka bezuspešno pokušavao da stoletnji uticaj Rusije zameni svojim.

Nakon državnog udara 1903. godine, Petar I Karađorđević je postao kralj Kraljevine Srbije. To je u velikoj meri zakomplikovalo odnose sa Rusijom jer se, prema zakonima Ruskog carstva, kraljeubistvo smatralo jednim od najstrašnijih zločina. U isto vreme, kralj Petar Karađorđević je bio u velikoj meri finansijski zavisn od Rusije, dok su mu sinovi i naslednici studirali u Sankt Peterburgu na lični poziv cara Nikolaja II.⁷

Dvadeseti vek je bio vreme nategnutih odnosa između Rusije i Srbije. Kralj Aleksandar I Karađorđević je odbio da prihvati boljševizam i otvoreno je saosećao sa Belogardejcima koji su bežali iz Rusije,⁸ a podržao je i izgradnju Ruskog doma u Beogradu, nazvanog po caru Nikolaju. Godine 1948, nakon neznatnog unapređenja odnosa između SSSR-a i Jugoslavije, predsednik Jugoslavije Josip Broz Tito je došao sukob sa sovjetskim liderom Josifom Staljinom, što je dovelo do ponovnog pogoršanja odnosa između dve zemlje. Srbi su tokom jugoslovenske krize 1991-2001. godine očekivali podršku i pomoć Rusije, ali ih nisu dobili.⁹

Odnosi između Rusije i Srbije su donedavno mogli sa sigurnošću da se okarakterišu kao prijateljski. Ruski predsednik Vladimir Putin često je posećivao predsednika Srbije Aleksandra Vučića i prisustvovao otvaranju crkava i hramova, dok su ruske državne kompanije – naročito Gasprom i Ruske železnice – ulagale ogromna sredstva u srpsku privredu.

U ovoj studiji bavimo se propagandnim alatkama kojima se Rusija koristi na Balkanu, posebno u Srbiji i Crnoj Gori. Ona sadrži i analizu propagandnih narativa koji se pojavljuju u ruskim medijima namenjenim Balkanu, kao i njihovo poređenje sa propagandnim narativima u medijima koji deluju u Rusiji.

Studija je zasnovana na analizi podataka koji mogu da se pronađu na internetu, a odnose se na Telegram kanale koji su direktno povezani sa zvaničnim ruskim medijima. Metode uticaja putem društvenih mreža proučene su korišćenjem primera objava, dok primeri unakrsnog objavljivanja u okviru raznih grupa pokazuju spektar interesovanja, kao i broj partnera i prijateljskih organizacija koje takođe vode agresivnu politiku prema zapadnim zemljama i otvoreno podstiču sukobe.

Metodologija rada

Kao što je već navedeno u uvodu, predmet istraživanja su Telegram kanali koji su povezani sa ruskim medijima, kao i ruski akteri čiji su stavovi politički usklađeni sa zvaničnom politikom Kremlja.

Za razliku od zemalja članica Europske unije i Sjedinjenih Američkih Država, Rusija aktivno koristi Telegram za širenje informacija i propagande. Razlog za to je što je na ovoj platformi vlasnik kanala anoniman. Davanjem lažnog telefonskog broja nalog/kanal može da kreira i aktivno koristi bilo ko, bez povezivanja sa imejl adresom ili pružanja bilo kojih drugih informacija. Objave mogu da postavljaju samo administratori kanala, dok komentarisanje može, ali ne mora da bude dozvoljeno. Nalozi mogu da budu i potpuno anonimni, što autorima pruža mogućnost da izbegnu odgovornost za širenje dezinformacija, kleveta i poziva na nasilje. Pravilima platforme zabranjeno je širenje ove vrste informacija, kao i korišćenja lažnih naloga, ali praksa pokazuje da se na Telegramu kanali izuzetno retko blokiraju.

Platformu Telegram osmislila su braća Pavel i Nikolaj Durov, a kompanija Telegram Messenger LLP registrovana je u Ujedinjenom Kraljevstvu.¹⁰

Osnivači Telegrama su braća Pavel Durov i Nikolaj Durov. Platforma je u leto 2023. godine imala više od 800 miliona aktivnih korisnika, dok je 2022. bila najpopularnija aplikacija za razmenu poruka u Rusiji. Sedišta Telegrama nalaze se na Britanskim Devičanskim ostrvima i u Ujedinjenim Arapskim Emiratima.

Izbor kanala kojima se ova studija bavila nije slučajna, već su ih istraživački novinari sve povezali sa „Fabrikom trolova“¹¹ Jevgenija Prigožina¹² i drugim ruskim medijima. Iako je Prigožin u avgustu 2023. godine poginuo u avionskoj nesreći, njegova organizacija i dalje postoji i nastavlja sa radom.¹³

Na Balkanu ima ukupno 38 Telegram kanala na srpskom i ruskom jeziku koji su povezani sa Prigožinovim „Fabrikama trolova“, njegovom medijskom kućom RIA FAN i drugim ruskim medijima. RIA FAN je novinska agencija Ruske federacije koja objavljuje vesti i informacije na ruskom i još nekoliko jezika. Osnovana 2014. godine, ona aktivno prati događaje u Rusiji i van nje.

Važno je napomenuti da agencija RIA FAN podržava politiku Kremlja i da joj nezavisne medijske organizacije s vremena na vreme upućuju kritike zbog uočene pristrasnosti i širenja dezinformacija.

Ime kanala	Link	Jezik	Država
Telegram kanali koji su povezani sa RIA FAN-om:			
Balkanska spletkasića	https://t.me/balkanossiper	Ruski	Srbija
O Srbiji na ruskom	https://t.me/ruserbia	Ruski	Srbija
Vesti na srpskom	https://t.me/vestniksrbs	Ruski	Srbija
Srpski divergent	https://t.me/panteri_panteri	Ruski	Srbija
Ruski Balkanist	https://t.me/RuBalkans	Ruski	Balkan
Hrvatska-vesti	https://t.me/newscroatia	Ruski	Hrvatska
Balkanski špijun	https://t.me/balkan_spy	Ruski	Balkan
Balkan sentinel	https://t.me/dozorbalkan	Ruski	Balkan
Bunt-kanali povezani sa kanalima koji se povezuju sa RIA FAN-om, a koji su ranije pozivali na rušenje vlasti u Crnoj Gori:			
REVOLT je duša duha	https://t.me/buntcrg	Srpski	Crna Gora
Pobuna, istorija	https://t.me/buntistorijaa	Srpski	Crna Gora
Pobuna, Kosmet	https://t.me/buntkim	Srpski	Crna Gora
Naš način borbe je REVOLT	https://t.me/buntrus	Srpski	Crna Gora
Kanal za uplaćivanje donacija	https://t.me/buntndonacije	Srpski	Crna Gora
Ostali kanali naklonjeni Z-propagandi*, a čije se teme odnose na Balkan:			
RT Balkan	https://t.me/rtbalkan_ru	Ruski	Balkan
Vesti iz Srbije	https://t.me/Serbia	Ruski	Srbija
Kanal Ministarstva odbrane Ruske federacije na srpskom jeziku	https://t.me/ruskoMODsrbija	Srpski	Srbija
Rusija i Srbija	https://t.me/ruskosrpski	Ruski	Srbija
Antiglobalizam	https://t.me/antiglobalizam	Srpski	Srbija
Gardijan	https://t.me/rusmonstr	Ruski	Srbija
Gardijan, rezervni kanal	https://t.me/rusmonstrZ	Ruski	Srbija
Snaga izvora	https://t.me/silasaistoka	Srpski	Srbija
Sputnjik Srbija	https://t.me/sputniksrbija	Srpski	Srbija
Crna Gora srpska Sparta	https://t.me/crnagorasrpskaspata	Srpski	Crna Gora
Dobro jutro zemljo moja	https://t.me/s/dobrojutrozemljomoja	Srpski	Srbija
Dejan Berić	https://t.me/srbijarusija	Srpski	Srbija
Geopolitika, naoružanje i vesti	https://t.me/geopolitikanaoruzanje	Srpski	Srbija
Srpski četnici	https://t.me/serbianchetniks1903	Srpski	Srbija
Srbija i Rusija, NOVE VESTI SA FRONTA:	https://t.me/SrbijaRusijaa	Srpski	Srbija
Balkan_tramp	https://t.me/vinkolozic	Ruski	Srbija
Balkanist	https://t.me/balkanist2019	Ruski	Srbija
Rusija u srcu	https://t.me/rusijausrca	Srpski	Srbija

Kanali srpskih, balkanskih ultranacionalista povezanih sa Ruskom Federacijom:			
Srbska akcija	https://t.me/srbska_akcija	Srpski	Srbija
Kanali povezani sa ruskim ultranacionalistima, sa temama o Srbiji i Balkanu. Svi su zapravo povezani sa Andrejem Rodionovim i pokretom ruskih ultranacionalista RUSOV (https://rusov.org/):**			
Ruski caristički pokret	https://t.me/rus_imperia	Ruski	Srbija
Andrej Rodionov	https://t.me/AndreyRodionov86	Ruski	Srbija
Tradicionalist	https://t.me/tradirsionalist	Ruski	Srbija
SRBIJA DIREKTNA LINIJA Z	https://t.me/SerbiaLine	Ruski	Srbija
CRNA GORA DIREKTNA LINIJA Z	https://t.me/crnagoraline	Ruski	Crna Gora

* Mnogi korisnici interneta su na početku invazije na Ukrajinu primetili da su tenkovi ruske vojske označeni slovima Z i V. Jedna od najpopularnijih teorija bila je da ta slova znače da oprema pripada jednom od ruskih vojnih okruga: Z – zapadnom, ili V – istočnom. U prvim danima rata, rusko Ministarstvo odbrane ponudilo je i svoju verziju - da slovo Z znači "Za pobedu", nakon čega su ruske državne agencije ovaj simbol počele aktivno da koriste u propagandne svrhe. Stručnjaci su svoj izbor objasnili time da se slovo Z veoma lako ispisuje¹⁴. Služi kao simbol podrške ruskoj invaziji, a koristi se i u propagandi. Z-kanali su kanali koji se otvoreno zalažu za politiku Kremlja i podržavaju rusku vojnu invaziju na Ukrajinu. Većinom ih vode blogeri i novinari koji su bliski državnim medijima.

** Andrej Rodionov je ruski nacionalista, panslavista, političar, osnivač i vođa Međunarodnog pokreta „RUSOV“. Poznat je po svojim ultranacionalističkim stavovima i radikalnim izjavama¹⁵. Na svom zvaničnom sajtu, pokret sebe opisuje kao međunarodni društveno-politički pokret za „rusko-slovensko ujedinjenje i preporod“, nadstranačku grupu koja se drži političke pozicije „trećeg puta“ i deluje u interesu ruskih i drugih slovenskih naroda, kao i čitavog rusko-slovenskog sveta, tako što nastupa protiv zapadnjačkog globalizma, materijalizma i multikulturalizma¹⁶.

Na osnovu broja pratilaca i političke relevantnosti, iz gornje tabele je za potrebe istraživanja odabrano sledećih 15 Telegram kanala:

Ime kanala	Link
Balkanska spletkasica	https://t.me/balkanossiper
O Srbiji na ruskom	https://t.me/ruserbia
Srpske vesti	https://t.me/vestniksrb
Serpski divergent	https://t.me/panteri_panteri
Ruski Balkanist	https://t.me/RuBalkans
Z-Orlovi	https://t.me/orly_rs
Naš način borbe je REVOLT	https://t.me/buntrus
RT Balkan	https://t.me/rtbalkan_ru
Vesti iz Srbije	https://t.me/Serbia
Kanal Ministarstva odbrane Ruske federacije na srpskom jeziku	https://t.me/ruskoMODsrbija
Crna Gora srpska Sparta	https://t.me/crnagorasrpskaspata
Balkan_tramp	https://t.me/vinkolozic
Srbska akcija	https://t.me/srbska_akcija
Ruski caristički pokret	https://t.me/rus_imperia
CRNA GORA DIREKTNA LINIJA Z	https://crnagoraline

U saradnji sa kolegama iz projekta Oplot¹⁷, koji su uz pomoć veštačke inteligencije identifikovali propagandne narative, toksičnost i govor mržnje, analizirali smo sve poruke i objave koje su se pojavile na odabranim Telegram kanalima, i na taj način utvrdili stepen toksičnosti, kao i glavne teme o kojima autori na ovim kanalima pišu i narative koje koriste (Oplot je nezavisna grupa volontera koja za potrebe istraživanja i suprotstavljanja ruskoj propagandi koristi mašinsko učenje i prirodnu obradu jezika. U projekat su uključene osobe tehničkog usmerenja, ali i humanitarci).

Za ocenjivanje tekstova korišćeni su sledeći kriterijumi:

- dostupnost pouzdanih i proverljivih izvora;
- tehnike manipulacije: generalizacija, rečnik nabijen emocijama, demonizacija neprijatelja;
- greške u logici;
- jednostranost i iskrivljavanje činjenica;
- nedostatak konteksta: citati i događaji koji su fragmentisani ili izvučeni iz konteksta;
- previše pojednostavljivanja i prikazivanje problema na crno-beli način;
- korišćenje stereotipa i simbola; i
- obraćanje konkretnoj ciljnoj publici koja već ima formirana uverenja i predrasude.

U sklopu studije utvrdili smo i broj lažnih pretplatnika ovih kanala, kao i razloge za korišćenje internet-trolova u propagandnom radu.

Statistički podaci i provera pretplatnika kako bi se utvrdilo jesu li lažni ili stvarni

Pitanja koja se nameću su sledeća: čemu služe propagandni kanali na Telegramu i koliki je njihov uticaj?

Moguće je da postoji nekoliko razloga za prikazivanje lažnih pretplatnika na Telegram kanalima:

1. Psihološki efekat poverenja: Kada kanal ima veliki broj pretplatnika, stvara se utisak popularnosti i autoriteta. Ljudi se često pretplaćuju na kanale koji već imaju puno pretplatnika, verujući da su zanimljiviji od drugih ili vredni pažnje.
2. Marketinške svrhe: Neki vlasnici kanala koriste lažne pretplatnike kako bi brzo stekli početnu publiku i privukli stvarne korisnike. Ovo može da bude deo marketinške strategije za brzo povećanje vidljivosti kanala.
3. Privlačenje oglašivača: Oglašivači više vole kanale sa velikim brojem angažovanih čitalaca, jer očekuju da će im reklame tako stići do većeg broja ljudi.
4. Stvaranje lažnog utiska o popularnosti: Vlasnici kanala ponekad koriste lažne pretplatnike kako bi stvorili iluziju popularnosti i privukli pažnju novih potencijalnih pretplatnika.

Iz gore navedenih razloga, lažni pretplatnici na Telegram kanalima mogu da imaju samo jedan cilj: da izazovu poverenje među stvarnim čitaocima.

Mnogi propagandni kanali na Telegramu koriste usluge internet trolova i kako bi povećali kredibilitet svog sadržaja. Trolovanje¹⁸ (od engleskog izraza koji znači "pecanje uz pomoć mamca") je oblik virtuelne komunikacije kojim se narušava etika interakcije na mrežama, a koji se javlja se u raznim oblicima agresivnog, nasrtljivog i uvredljivog ponašanja. Trolovanjem se služe učesnici koji objavljuju pod pravim imenom i žele veću prepoznatljivost, publicitet, ili im je cilj da šokiraju ostale, ali se ono koristi i u anonimnoj interakciji između korisnika koja se odvija bez mogućnosti identifikovanja stvarnih učesnika virtuelne komunikacije.

U internet terminologiji, "trol"¹⁹ je osoba koja na internetu objavljuje nepristojne ili provokativne poruke, na primer na forumima, ometajući na taj način razgovor ili vređajući druge učesnike. Termin "trolovanje" može da se odnosi direktno na određenu poruku, ili pak na postavljanje takvih poruka uopšte. Koncept "trolovanja" se obično koristi kako bi se opisalo ono čime se trol bavi.

Čemu služe internet trolovi?

1. Uticaj na javno mnjenje: Rusija koristi „fabrike trolova“ kako bi formirala određeno javno mnjenje u zemlji ili uticala na isto to mnjenje izvan svojih granica. Javnim mnjenjem se manipuliše osmišljavanjem i širenjem određenih poruka.
2. Izazivanje problema u drugim državama: Fabrike trolova mogu da se koriste za podiranje stabilnosti i uticanje na političke procese u drugim zemljama. Ovo obuhvata širenje dezinformacija, objavljivanje materijala koji je huškačke prirode, pa čak i manipulisanje izborima.
3. Podsticanje političke diskusije: Trolovi ponekad aktivno učestvuju u političkim diskusijama kako bi povećali podele u društvu i izazvali tenzije između različitih grupa.
4. Zaštita državnih interesa: Države mogu da koriste trolove kako bi zaštitile svoje interese, kontrolisale informativni prostor i sprečavale delovanje disidenata.

Pretplatnicima određenih Telegram kanala je ponekad teško da shvate da su prevareni jer postoji mnogo načina da se to sakrije. Međutim, ima nekoliko znakova koji ukazuju na to da je možda u pitanju prevara:

- Brz rast broja pretplatnika: Ako se broj pretplatnika dramatično poveća u kratkom vremenskom periodu a da za to nema nekih očiglednih razloga (kao što su npr. nekakav 'viralni' sadržaj ili velika medijska pažnja), to može da bude znak da je u pitanju obmana.
- Nizak stepen interakcije: Kada kanal ima veliki broj pretplatnika, ali je stepen njihovog učešća nizak (mali broj pregleda, lajkova, komentara ili klikova), to treba da izazove sumnju.

U tabeli ispod prikazani su podaci projekta Oplot, odnosno analiza svega što je od maja 2023. do novembra 2023. godine objavljeno na kanalima koji su bili predmet istraživanja. U prvoj koloni je naziv kanala, u drugoj broj objava sa toksičnim sadržajem koje su se pojavile u periodu od šest meseci, u trećoj je ukupan broj objava tokom perioda praćenja, dok je u četvrtoj procenat objava sa toksičnim sadržajem u odnosu na ukupan broj postavljenih objava). U ovom slučaju, 1 znači da ih je bilo 100%.

Ime kanala	Broj toksičnih objava	Ukupan broj objava	Procenat toksičnih objava
Balkanossiper	28	400	0.07
Ruserbia	176	2,525	0.07
Vestniksrbb	264	2,747	0.1
panteri_panteri	1,670	5,035	0.33
RuBalkans	2	10	0.2
orly_rs	338	673	0.5
rtbalkan_ru	48	1,045	0.05
Serbia	86	2,153	0.04
Crna Gora srpska Sparta	73	187	0.39
Vinkolozic	133	791	0.17
srbska_akcija	170	383	0.44
rus_imperia	243	799	0.3
Crnagoraline	3	25	0.12

Koristeći se internet stranicom [TGstat](#), proverili smo broj botova i angažman publike na nekim od odabranih kanala, i utvrdili glavne propagandne narative koji se na njima koriste.

Kanal “Balkanska spletkasica”

Većina tekstova koji se na ovom kanalu objavljuju napisana je na ruskom jeziku. U vreme pisanja ovog izveštaja, kanal je imao 36.061 pretplatnika.

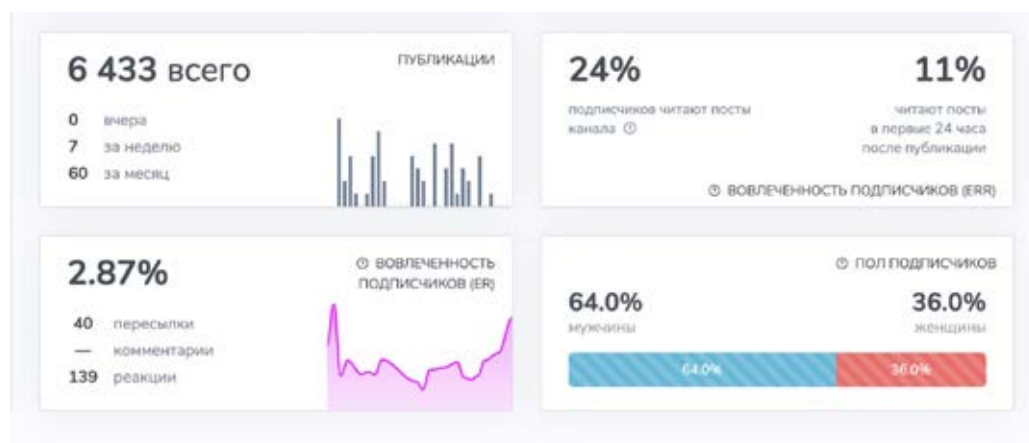
Na grafikonu koji pokazuje broj pretplatnika na godišnjem nivou možemo da uočimo stalan pad, uz retke ali nagle skokove kada je reč o broju pretplatnika.

Grafikon koji prikazuje broj pretplatnika tokom čitavog perioda postojanja kanala pokazuje da je glavni rast, kao i neujednačen rast broja pretplatnika započeo baš na početku ruske invazije na Ukrajinu. Uporedo sa vojnim operacijama, Rusija je počela

da vodi i agresivnu informativnu politiku u inostranstvu. Glavni ruski propagandni kanali (kao što su Sputnik i *Russia Today*) bili su istovremeno blokirani u Evropi, te su propagandisti počeli da ulažu u razvoj Telegram kanala.

Korišćenje Telegram platforme bi moglo da predstavlja način da pro-ruski mediji izbegnu blokadu u određenim zemljama, jer im omogućava da dođu do publike u regionima u kojima su zvanični ruski mediji zabranjeni. Međutim, pro-ruski kanali u Srbiji nisu zabranjeni. Pa čemu onda služe Telegram kanali? Stiče se utisak da je odgovor prilično jednostavan. Kada je počeo rat u Ukrajini, mnogi Rusi koji ne podržavaju vojnu akciju preselili su se u Srbiju, tako da bi to mogao da bude razlog za nagli porast pro-ruskih kanala: da se na one koji su se doselili vrši emocionalni pritisak tako što im se pokazuje da njihov antiratni stav u Srbiji nije dobrodošao jer veliki broj pretplatnika Telegram kanala sugeriše masovnu podršku lokalnog stanovništva vojnoj invaziji.

Kao što vidimo iz statističkih podataka prikazanih u nastavku, samo 24% pretplatnika zaista čita objave na kanalu, od čega ih 11% to čini u prva 24 sata, što sugerise da se u većini slučajeva i ne radi o stvarnim ljudima. Pogledajmo i statističke podatke o interakciji čitalaca: 2,87% ih ostvaruje nekakvu komunikaciju vezanu za sadržaj, odnosno ostavlja komentare, deli objave na sopstvenim društvenim mrežama ili među prijateljima, ili ponešto napiše.

Dakle, iz svega gore navedenog prizilazi da je broj stvarnih pretplatnika kanala zapravo 8.754.

Projekat Oplot analizirao je kanal pod imenom Balkanska spletkasica i utvrdio tri najpopularnija ruska propagandna narativa koja se na njemu pojavljuju:

„U Ukrajini se korišćenje ruskog jezika ne dozvoljava a Rusi se ugnjetavaju, genocid nad Rusima“,

„Rusiji nije preostalo ništa drugo nego da pokrene vojnu operaciju“,

„Ako Sjedinjene Države mogu da organizuju ratove na stranim teritorijama, onda to može da radi i Rusija“.

Isti ti narativi mogu lako da se pronađu i u ruskim medijima, koji su pod kontrolom Kremlja.

Na primer, informativna agencija Ruska publikacija o poslovnom savetovanju (Russian Business Consulting Publication)²⁰ citirala je sledeće reči Vladimira Putina: *„Kao što sam već mnogo puta rekao, cilj je prvo da zaštitimo ljude, ali pre svega da zaštitimo Rusiju od pretnji koje oni pokušavaju da stvore na susednim teritorijama koje su tokom istorije bile naše“*. To je izgovorio u razgovoru sa studentima i dodao da *“ne možemo da dozvolimo da do toga dođe“*.

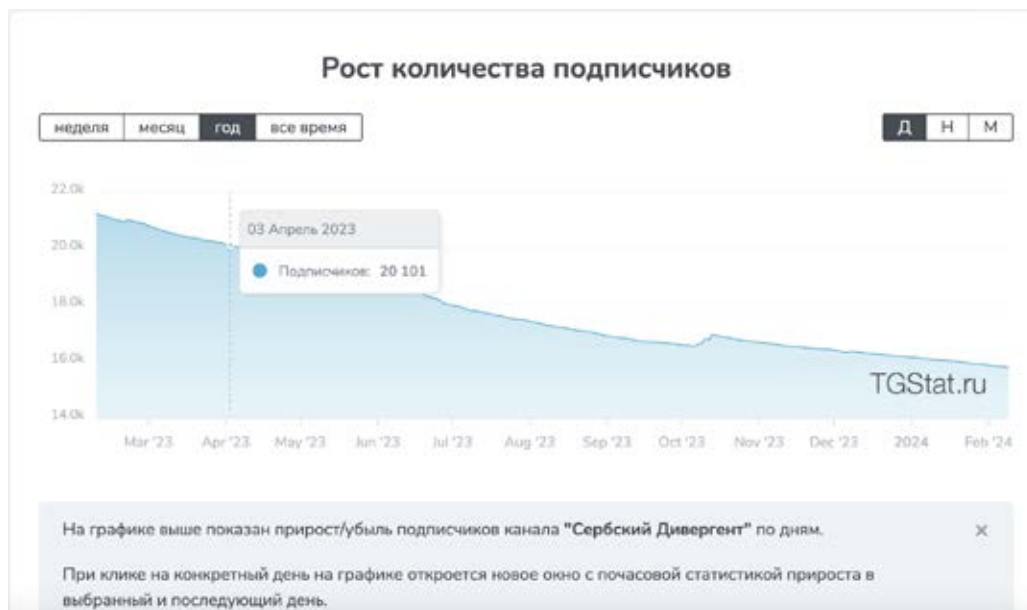
RIA Novosti²¹ su, pak, citirale jednu od najpoznatijih propagandistkinja u Rusiji, Margaritu Simonjan: *„...Ruski vojnici nisu životinje i nisu došli da vrše genocid, već da zaštite druge Ruse koji su odlučili da ostanu Rusi“*.

Informativna agencija Tatar Inform²², koju je osnovala Republika Tatarstan, napisala je sledeće: *„Neizbežna specijalna operacija: Rusiji nije preostalo ništa drugo nego da spreči agresiju“*.

Kanal "Srpski divergent"

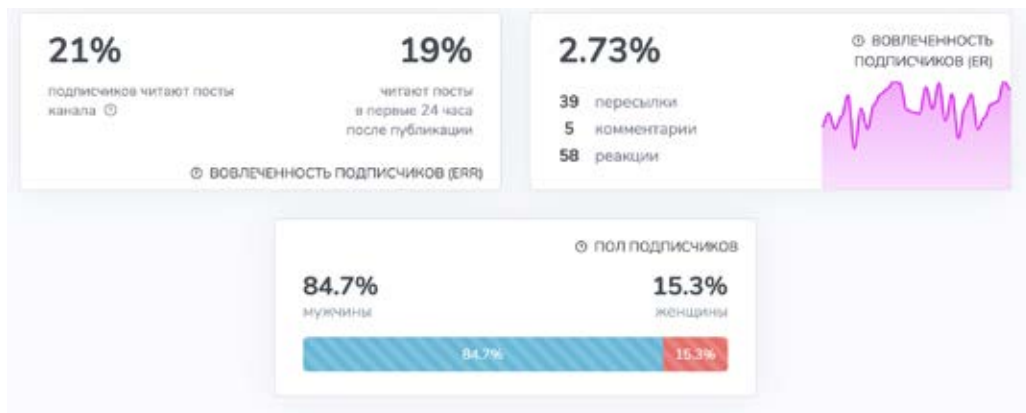
Jezik na kome se kanal obraća je ruski, dok je broj pretplatnika u vreme izrade ovog izveštaja bio 15.765.

Situacija sa ovim kanalom je ista kao i sa prethodnim: grafikon pokazuje konstantan pad broja pretplatnika.

Na grafikonu koji pokriva čitav period postojanja kanala vidi se da je nagli rast broja pretplatnika počeo u februaru-martu 2022. godine, upravo kada se u Evropi započelo sa blokadom ruskih propagandnih medija i kada je krenuo prvi veliki talas iseljavanja iz Rusije.

Broj pretplatnika koji čitaju objave i reaguju na njih isti je kao i u prethodnim primerima. Od ukupnog broja pretplatnika, samo njih 3.310 čita objave na kanalu, dok sa njima, na ovaj ili onaj način, u interakciju ne stupa više od 430.

Prema Oplotu, glavni propagandni narativi na kanalu Srpski divergent su sledeći:

„U Ukrajini se korišćenje ruskog jezika ne dozvoljava a Rusi se ugnjetavaju, genocid nad Rusima“,

„Rusiji nije preostalo ništa drugo nego da pokrene vojnu operaciju“,

„Ukrajinom vladaju nacisti/fašisti/banderovci“.

Potonja teza se naširoko koristi u ruskoj propagandi, gde služi i kao „opravdanje“ za vojnu invaziju na Ukrajinu.

Na primer, g. Lavrov je objasnio šta se podrazumeva pod pojmom „denacifikacija Ukrajine“. Njegove reči je prenela agencija TASS²³: „I naravno, denacifikacija je apsolutno neophodna. Ona uključuje ne samo ukidanje zakona kojima se ohrabruje nacistička ideologija i praksa, već i povlačenje svih zakona kojima se diskriminišu ruski jezik, drugi jezici nacionalnih manjina i generalno prava nacionalnih manjina u Ukrajini, koja se u velikoj meri povređuju i izlažu diskriminaciji“.

Valja napomenuti i to da je u 33% objava na „Srpskom divergentu“ korišćen toksičan govor. Veći procenat te vrste govora imali su samo kanali „Crna Gora srpska Sparta“ i „Srbska akcija“.

“Crna Gora srpska Sparta”

Reč je o kanalu na srpskom jeziku koji je u vreme izrade izveštaja imao 3.411 pretplatnika.

Otvoren je 3. februara 2022, a prva objava je postavljena 9. aprila 2022. godine. Do 28. februara 2022. na kanal se pretplatilo čak 1.783 ljudi, što je bio neverovatan uspeh za jedan potpuno ‘prazan’ kanal posvećen državi sa tek nešto više od 600.000 stanovnika. Dana 28. marta, samo mesec i po nakon otvaranja, pretplatnika je bilo 3.760. Prva objava, posvećena ratu u Ukrajini, postavljena je samo nedelju i po dana kasnije.

Prema nalazima Oplota, procenat objava obojenih govorom mržnje na ovom kanalu dostiže 39% - dakle, više od trećine.

Kanal “Srbska akcija”

Jezik koji se na ovom kanalu koristi je srpski. U vreme pisanja izveštaja pretplatnika je bilo 1.929.

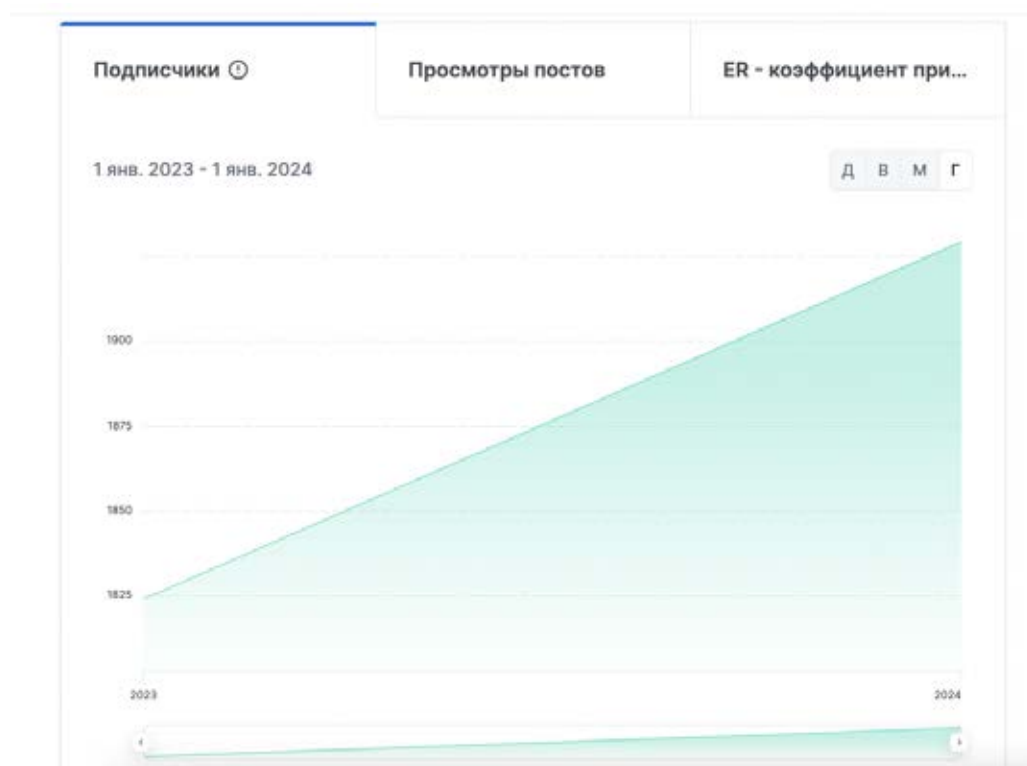
Kanal se pojavio u februaru 2020. godine, sa naznakom - već u prvoj objavi - da je stranica sličnog sadržaja već blokirana na Fejsbuku. Time je sugerisano da je Telegram odlično mesto za distribuciju bilo kakvog sadržaja, pa čak i onog koji na ostalim društvenim mrežama nije dozvoljen.

Ovaj kanal se, međutim, razlikuje od ostalih koji su do sada navedeni. Rast broja pretplatnika je u ovom slučaju prirodan, dok je sam kanal daleko bolje obezbeđen. TGStat nije bio u stanju da nam pruži informacije za analizu, ali smo uz pomoć servisa Telemetr ipak uspeali da pribavimo određene informacije.

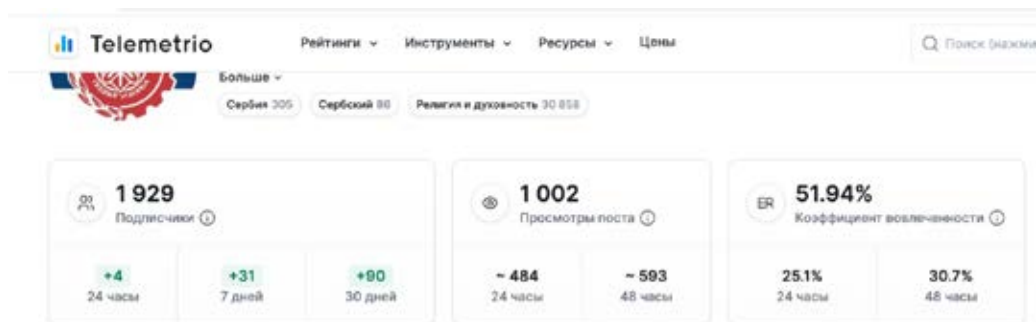

Većina sajtova za mašinsko prevođenje i servisa automatski prepoznaje srpski ćirilični tekst kao ukrajinski jezik, što se najverovatnije dogodilo i u ovom slučaju.

Kao što se iz grafikona vidi, više od 66% pretplatnika već više od godinu dana prati objave koje se postavljaju na ovom kanalu.

Grafikon sa leve strane pokazuje da se broj pretplatnika tokom godine konstantno povećavao, bez naglih porasta i padova (koji obično pokazuju da je reč o lažnim nalogima). To znači da su pratioci ovog kanala „stvarni“ ljudi.

Gore navedeni statistički podaci pokazuju da je interakcija pratilaca sa kanalom na nivou od skoro 52%, što je veoma veliki procenat.

Zašto je ovaj kanal uvršten u selekciju? Zbog toga što je Oplot utvrdio da mu je 44% sadržaja toksično i predstavlja govor mržnje.

Kanal se bavi uglavnom temama koje su vezane za zemlje Balkanskog poluostrva. Međutim, sadrži i objave koje su posvećene ratu u Ukrajini.

Glavni narativi koji se pojavljuju na ovom kanalu, a posvećeni su ratu u Ukrajini, jesu sledeći:

„U Ukrajini se korišćenje ruskog jezika ne dozvoljava a Rusi se ugnjetavaju, genocid nad Rusima“,

„Rusiji nije preostalo ništa drugo nego da pokrene vojnu operaciju“,

„Mi (Rusija) oslobađamo Ukrajinu od nacista“.

Kanali koji otvoreno pozivaju na nasilje nisu neuobičajeni, ali kako nasilje predstavlja crvenu zastavicu čak i za „liberalnu“ platformu kakva je Telegram, administratori takvih kanala se trude da veštačkim povećanjem broja pretplatnika, oglašavanjem na drugim kanalima i sl. ne privlače neželjenu pažnju na svoj sadržaj. Uz to, zabranjuju nezavisnim servisima da o njihovim kanalima prikupljaju statističke podatke. Sve to im pruža mogućnost da se koriste mnogo agresivnijom retorikom, a kako je izuzetno teško identifikovati autore sadržaja koji se pojavljuju na Telegramu, na taj način izbegavaju odgovornost.

Glavne teme ruske propagande u Srbiji

Projekat Oplot je na kanalima koji su proučavani tokom perioda istraživanja utvrdio najpopularnije propagandne narative. U tabeli ispod su prikazane glavne teme, kao i broj tekstova takvog sadržaja koji su objavljeni tokom proteklih šest meseci.

Narativ	Broj tekstova koji sadrže dati narativ
Rusiji nije preostalo ništa drugo nego da pokrene vojnu operaciju	169
U Ukrajini se korišćenje ruskog jezika ne dozvoljava a Rusi se ugnjetavaju, genocid nad Rusima	163
SAD/Zapad/NATO su krivi za rat koji se vodi kako bi se Rusija uništila	76
Rusija je u ratu sa NATO-om/Amerikom/Zapadom	58
Naš predsednik (Putin) je najbolji, zna šta radi/sve ide po planu	49
Ukrajinom vladaju nacisti/fašisti/banderovci	49
Ukrajina je veštačka, a ne stvarna država	36
Oni koji kritikuju ruske vojnike su izdajnici	30
Ako Sjedinjene Države mogu da organizuju ratove na stranim teritorijama, onda to može da radi i Rusija	26
Zapadne sankcije Rusiji pokazuju da oni Rusiju mrze	25
Ukrajina falsifikuje fotografije/potrde, plasira lažne vesti o Rusiji	19
Mi (Rusija) oslobađamo Ukrajinu od nacista	19
Nema povratka, ne možemo da se predamo	16
Ukrajina je prekršila/nije ispoštovala sporazume iz Minska	16
Cilj Zapada je da oslabi, podeli i uništi Rusiju	15

Svi ovi narativi su dobro poznati srpskoj publici. Slobodan Milošević i njegov režim su devedesetih godina prošlog veka aktivno koristili potpuno isti govor u vezi sa Hrvatskom, Bosnom i Kosovom, kao i tokom ratova koji su nakon toga usledili. Poznato je da je narativ o žrtvi devedesetih godina dominirao srpskim diskursom, često služeći kao opravdanje za agresivne političke i vojne odluke koje su se u poslednjoj deceniji 20. veka donosile u Srbiji.²⁴ Narativi koji su u Miloševićevo doba bili najistaknutiji prikazivali su Srbe i Srbiju kao žrtve (u mnogim slučajevima, kao žrtve Zapada), dok su susedne zemlje i etničke zajednice predstavljane kao pretnja opstanku Srba u regionu (odnosno u Bosni i Hrvatskoj).²⁵

Doba vladavine Slobodana Miloševića u Saveznoj Republici Jugoslaviji (Srbiji i Crnoj Gori) bilo je period u kome je propaganda igrala ključnu ulogu u konsolidovanju ne samo njegove lične vlasti, već i politike koju je vodio. Milošević, koji je 1989. stao na čelo Sr-

bije da bi potom bio i predsjednik Savezne Republike Jugoslavije (SRJ), svrgnut je 2000. godine, nakon čega je uhapšen i prebačen u Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju kako bi mu se sudilo za ratne zločine. Aktivno je koristio propagandu za postizanje svojih ciljeva.

Evo nekih od najtipičnijih propagandnih narativa iz vremena kada je Milošević bio na vlasti:

1. Etnički nacionalizam: Pod vođstvom Miloševića, propaganda je aktivno podržavala ideju srpskog etničkog nacionalizma. To je podrazumevalo isticanje i zaštitu interesa srpskog naroda, uključujući njegovu superiornost, kao i prava srpskog naroda u odnosu na druge etničke grupe u regionu. Ovaj narativ je korišćen kako bi se opravdala intervencija i agresivna politika prema ostalim republikama bivše Jugoslavije, odnosno Hrvatskoj i Bosni.²⁶

2. Dezinformacije i manipulacije: Miloševićeva propagandna mašinerija se često koristila dezinformacijama i manipulirala činjenicama kako bi obezbedila podršku njegovoj politici. Neprijatelji (domaći i strani) su nazivani fašistima ili ustašama, dok su se događaji prikazivali u iskrivljenom svetlu kako bi se opravdali vojno delovanje i represija.²⁷ Mnoge manipulacije zasnivale su se i na čistim izmišljotinama.²⁸

3. Kult ličnosti: Kao i drugi autoritarni lideri, Milošević je stvorio sopstveni kult ličnosti, predstavljajući se kao jedini branilac srpskog naroda i glavni garant stabilnosti i bezbednosti. Često je u medijima i na javnim događajima prikazivan kao snažan i odlučan vođa koji je spreman da se bori za interese svog naroda.²⁹

Narativi savremene ruske propagande na srpskim Telegram kanalima se potpuno uklapaju u šablone koji su u Srbiji već poznati. Samim tim, oni padaju na plodno tlo i izazivaju pozitivne reakcije.

Na primer, ovo je najpopularniji narativ u obrađenim Telegram kanalima na srpskom jeziku: „*U Ukrajini se korišćenje ruskog jezika ne dozvoljava a Rusi se ugnjetavaju, genocid nad Rusima*“.

U njemu se naglašava etnički nacionalizam. Putin takođe pokušava da ubedi ljude, i u Rusiji i u Srbiji, da se etnički rusko stanovništvo u Ukrajini izlaže ugnjetavanju i da mu je zbog toga neophodna zaštita. Istovremeno, ne nudi se nijedna pouzdana činjenica o ugnjetavanju Rusa u Ukrajini, kao što nikada nije dokazano ni bilo kakvo kršenje prava stanovništva Ukrajine koje govori ruskim jezikom. Oko 30% stanovnika Ukrajine sporazumeva se na ruskom jeziku³⁰ i etnički su Ukrajinci. Na internetu ima mnogo dokaza o tome da Rusija koristi manipulaciju i dezinformacije, ponekad čak i otvorene laži. Jedan od najupečatljivijih primera za ovo je slučaj „razapetog dečaka“ koji se navodno dogodio 2014. godine. U intervjuu za Prvi program, jedna žena je saopštila da je lično gledala kako ukrajinska vojska razapinje dete pred majkom. Po njenim rečima, to se dogodilo u gradu Slavjansku.³¹ Nakon što je intervju emitovan na glavnom ruskom

TV kanalu, gledaoci su na društvenim mrežama počeli da ostavljaju razjarene komentare u kojima su bukvalno zahtevali da se „zaustavi ubijanje Rusa u Ukrajini“. Međutim, novinari nezavisnih ruskih medija sproveli su sopstvenu istragu i otkrili da je događaj potpuno izmišljen.³² Uprkos tome, priča o razapetom dječaku i dalje može da se pronađe na internet stranici kanala koji ju je prvobitno objavio, a mnogi Rusi i dalje veruju u tu lažnu vest. Ova vrsta dezinformisanja služi da se opravda invazija Ukrajine.

Narativ „*Naš predsednik (Putin) je najbolji, on zna šta radi/sve ide po planu*“ deo je Putinovog kulta ličnosti i popularan je i u Rusiji i u Srbiji. Kroz narative poput „*SAD/Zapad/NATO su krivi za rat koji se vodi kako bi se Rusija uništila*“ i „*Rusija je u ratu sa NATO-om/Amerikom/Zapadom*“, propaganda utiče na sliku Putina u očima Srba. Neki ga vide kao pristalicu anti-zapadne retorike koja se izražava kao kritika politike NATO-a i Evropske unije, što kod nekih Srba stvara simpatije prema ruskom lideru. Ovi narativi lažno prikazuju Putina kao lidera koji je, kada je reč o međunarodnim pitanjima, na njihovoj strani.

“Traganje za unutrašnjim neprijateljem” – Propagandne metode

U propagandi, slika neprijatelja je konceptualna ideja o postojanju određene grupe ljudi, organizacije, zemlje ili nekog drugog entiteta koji deluje kao „neprijatelj” ili pretnja društvu. Stvaranje imidža neprijatelja je ključno propagandno sredstvo koje se koristi za mobilisanje javnog mnjenja, jačanje podrške vladi ili dominantnoj političkoj snazi, i pravdanje vojnih akcija ili oštih mera usmerenih ka suzbijanju opozicije.³³

Ruska propaganda kreira imidž neprijatelja i u zemlji i van nje, u zavisnosti od konkretnih političkih i geopolitičkih ciljeva. Međutim, u Srbiji, a posebno putem Telegram kanala, Rusija formira i jača imidž neprijatelja u zapadnim zemljama, Evropskoj uniji i NATO-u. Ruska propaganda prikazuje Zapad i NATO kao neprijatelje koji žele da oslabe ili unište Rusiju. To obično uključuje kritiku zapadne politike, sankcija i vojnog delovanja, kao i isticanje zapadne agresivnosti i neprijateljstva.

Ruska propaganda u Srbiji se takođe često bavi temom NATO-a, posebno u kontekstu kosovskog pitanja i uticaja Zapada u regionu Balkana. Slede neke od glavnih tema koje se u Srbiji pojavljuju u ruskim propagandnim materijalima o NATO-u:

- Predstavljanje NATO-a kao pretnje suverenitetu Srbije: ruska propaganda prikazuje NATO kao organizaciju koja teži globalnoj dominaciji i meša se u unutrašnje stvari suverenih država, uključujući i Srbiju,³⁴
- Podrška Srbiji u vezi sa Kosovom: ruska propaganda često ističe svoju podršku Srbiji kada je reč o Kosovu i kritikuje nastojanja NATO-a i Zapada da izdejstvuju priznanje njegove nezavisnosti,³⁵
- Informacioni rat protiv NATO-a: ruska propaganda širi dezinformacije i anti-zapadnu retoriku kako bi diskreditovala NATO i njegovo delovanje, posebno u kontekstu pitanja Kosova.³⁶

Kako bi stvorila „imidž neprijatelja” kada je u pitanju Evropska unija, ruska propaganda se koristi sledećim metodama:

Anti-zapadna retorika: ruska propaganda često koristi anti-zapadnu retoriku kako bi istakla razlike između Rusije i Evropske unije; kritikuje zapadne vrednosti, politiku i delovanje, pritom naglašavajući versku i kulturnu bliskost Rusije i Srbije.

Kritikovanje sankcija: Propaganda kritikuje sankcije koje je Evropska unija uvela Rusiji zbog njenog dejstvovanja u Ukrajini i drugih pitanja, predstavljajući ih kao nepravedne, beskorisne i štetne po ekonomski razvoj i bezbednost obe strane.

Pored stvaranja neprijateljskog imidža evropskih država i institucija, propaganda aktivno demonizuje i svoje političke protivnike u Srbiji. Među njima su Rusi koji se protive ratnim dejstvima i koji su nakon izbijanja rata u Ukrajini i početka regrutacije iz Rusije došli u Srbiju, kao i srpski političari i aktivisti koji ne podržavaju Putinovu politiku.

Dok u Rusiji propaganda stvara imidž neprijatelja kako bi skrenula pažnju sa sopstvenih unutrašnjih problema i preusmerila je na druge teme, u inostranstvu češće manipuliše javnim mnjenjem koje se odnosi na određeni politički i ideološki cilj. Kada ljudi misle da postoji neka spoljna pretnja ili neprijateljska sila, veća je verovatnoća da će podržati radnje koje su usmerene na borbu protiv nje. Takođe, stvarajući imidž zajedničkog neprijatelja Rusije i Srbije, propaganda stvara iluziju jedinstva i kohezije među ovim državama.

Uloga platforme Telegram u ruskom hibridnom ratu

Telegram nije osmišljen za potrebe hibridnog ratovanja, ali direktno učestvuje u hibridnom ratu Rusije jer se koristi kao jedno od sredstava za vršenje uticaja na javno mnjenje i poimanje informacija. U kontekstu hibridnog ratovanja, Rusija ovu popularnu aplikaciju za slanje poruka koristi za širenje dezinformacija i propagande, kao i za organizovanje uticajnih zajednica koje deluju u njenom interesu. Nakon što su korporacija Meta i njene platforme Fejsbuk i Instagram u Rusiji proglašeni ekstremističkim, ruska propaganda je svoje napore preusmerila ka Telegramu. Kako na Telegramu praktično nema stranih medijskih kanala koji bi se suprotstavili ruskoj propagandi, ispostavlja se da je ova mreža izuzetno zgodna. Ove, 2024. godine, Telegram ima 800 miliona aktivnih korisnika, što znači da ga svakog meseca koristi 9,9% svetske populacije, dok se platformi svakodnevno pridruži dva ipo miliona novih korisnika.³⁷

Ovo su glavni načini na koje Telegram učestvuje u ruskom hibridnom ratu:

1. **Širenje dezinformacija:** Preko Telegrama se šire lažne vesti, slike i video snimci, kao i iskrivljene interpretacije događaja, a sve radi vršenja uticaja na javno mnjenje i stvaranja određene slike o neprijatelju ili određenim događajima.³⁸

2. **Kreiranje propagandnih kanala:** Ruski agenti na Telegramu kreiraju i održavaju propagandne kanale koji šire pro-kremljsku ili antizapadnu retoriku i aktivno napadaju opozicione grupe ili lidere.³⁹

3. **Veliki broj botova i anonimnih naloga:** Na Telegramu se botovi i anonimni nalozi aktivno koriste za širenje propagande, manipulisanje javnim mnjenjem i stvaranje iluzije široke podrške određenim idejama ili pokretima.⁴⁰

4. **Podrška destruktivnim grupama i organizacijama:** Telegram se koristi i za podršku ekstremističkim ili destruktivnim grupama i organizacijama za koje postoji verovatnoća da se bave provokativnim delovanjem ili napadaju interese drugih zemalja. Upečatljivi primeri takvih kanala na Balkanu su oni koji u naslovu često sadrže reč BUNT.

Gore navedenim vrstama radnji mogu da krše (i krše se) prava građana Rusije i drugih zemalja u kojima ona vrši svoju propagandnu delatnost. Manipulacija javnim mnjenjem putem Telegram kanala dovodi do gubitka poverenja u informacije i pogoršanja kvaliteta javnog diskursa. Na Telegramu se, takođe, određene grupe ljudi - npr. opozicioni političari, aktivisti i strani političari koji ne podržavaju rusku politiku - redovno izlažu uznemiravanju i proganjanju. Ova praksa je više puta dovođila do hapšenja, kao i do optuživanja čitavih grupa ljudi za špijunažu i ekstremizam.⁴¹

Glavni protivnici ruske propagande na Telegramu trenutno su nezavisni ruski mediji i drugi mediji na ruskom jeziku, ali i kanali aktivista, opozicionih političara i raznih inicijativa. Međutim, u ovoj borbi bitnu ulogu igra činjenica da nemaju svi iste resurse. Državni mediji naklonjeni Kremlju na raspolaganju imaju enormne budžete, dok „Fabrika trolova“ zapošljava hiljade ljudi koji svakodnevno ostavljaju stotine hiljada komentara.⁴² Nezavisni mediji, blogeri i političari sami vode svoje kanale, dok se rad novinara i menadžera društvenih medija finansira iz donacija čitalaca. Reklo bi se da Telegram tek treba da se suoči sa nekim ko bi bio sposoban da mu se odupre na pravi način, te je tako postao pogodna platforma za vođenje hibridnog ratovanja i širenje propagande.

Zaključci

Dakle, može se reći da se ruska propagandna mašinerija koristi širokim spektrom sredstava – koja obuhvataju Telegram kanale, botove i internet trolove - kako bi dočarala određene slike i uticala na formiranje javnog mnjenja. Telegram je postao popularan medijum za širenje ruske propagande usled mogućnosti kreiranja anonimnih naloga i kanala, čime je moguće izbeći odgovornost za širenje dezinformacija.

Rusija propagandu koristi kao deo hibridnog ratovanja koje uključuje manipulisanje informacijama, *sajber* napade i druge oblike uticaja koji ne spadaju u vojne, a sve radi postizanja političkih i strateških ciljeva. Aktivno stvara i imidž spoljnog neprijatelja u liku NATO-a i Evropske unije, predstavljajući ih kao pretnje nacionalnoj bezbednosti i suverenitetu, kako Rusije tako i Srbije, što pomaže u tome da se pridobije podrška javnosti i legitimizuje delovanje ruskih vlasti.

Osmišljavanje delotvornih strategija i mera za suzbijanje ruske propagande obuhvata nekoliko ključnih aspekata koji mogu da se primene na različitim nivoima:

1. **Praćenje i analiziranje dezinformacija.** Neophodno je sistematski pratiti i analizirati širenje dezinformacionog i propagandnog materijala u medijima, ali i na Telegram kanalima, društvenim mrežama, izvorima dostupnim na internetu i drugim platformama.
2. **Protivmere na informativnom nivou.** Treba osmisliti kontra-propagandne kampanje i informativne projekte kako bi se pokazale istinite činjenice, razotkrile lažne tvrdnje i uvele alternativne moralne norme i vrednosti.
3. **Unapređenje informatičke pismenosti u društvu.** Potrebno je sprovoditi obrazovne programe i kampanje za razvijanje kritičkog mišljenja i analitičkih veština građana, kako bi mogli samostalno da prepoznaju i sami odbacuju dezinformacije i manipulacije.

U cilju stvaranja održivog sistema zaštite informacione bezbednosti i obezbeđivanja slobodnog i objektivnog pristupa informacijama, ove mere mogle bi da se sprovedu kako na državnom, tako i na javnom nivou.

Važno je da vlade i kompanije, uključujući i programere koji rade na razvijanju platformi kakva je Telegram, poštuju međunarodne standarde ljudskih prava i štite osnovna prava i slobode u digitalnom okruženju.

Sources and Notes

- 1 Andy Kroll, „Hackers Are Coming for the 2020 Election - And We're Not Ready“ [Hakeri nam stižu za izbore 2020, a mi nismo spremni], *Rolling Stone*, 17. 01. 2020, <https://www.rolling-stone.com/politics/politics-features/trump-election-hacking-russia-iran-ransomware-interference-938109/>.
- 2 Gordon Corera, „Report on Russian interference and British elections: What you need to know“ [Izveštaj o ruskom uplitanju u izbore u Velikoj Britaniji: šta sve treba da znate], BBC, 11. 11. 2019, <https://www.bbc.com/russian/features-50370263>.
- 3 Za više informacija o ruskoj mekoj moći u Srbiji, videti: Vuksanović, Vuk, S. Cvijić i M. Samorukov, „Sputnjik, RT i ostalo: kako u Srbiji stvarno funkcioniše ruska meka moć?“, Beogradski centar za bezbednosnu politiku (blog), decembar 2022, <https://bezbednost.org/en/publication/beyond-sputnik-and-rt-how-does-russian-soft-power-in-serbia-really-work/>.
- 4 ^{iv} Ibid.
- 5 Русско-византийская война 970—971 годов, Ruska enciklopedija, <https://encyclopedia-russia.ru/article/russko-vizantijskaya-vojna-970-971-godov/> (pristupljeno 15. 01. 2024.).
- 6 Irina Rybachenok, „Russian policy in the Balkans at the turn of the 19th 20th centuries: Goals, objectives and methods“ [Ruska politika na Balkanu na prelasku iz 19. u 20. vek: Ciljevi i metodologija rada], <https://doi.org/10.52500/TAGF9628>.
- 7 Za više informacija videti: <https://www.prlib.ru/collections/467101#section-697700>.
- 8 Za više informacija videti: <https://cyberleninka.ru/article/n/russkaya-emigratsiya-v-yugo-slavii-1920-1945>.
- 9 Za više informacija, videti: <https://cyberleninka.ru/article/n/russkaya-emigratsiya-v-yugo-slavii-1920-1945>.
- 10 Телеграм: какой страной владеет мессенджер, 02. 09. 2023, <https://uchet-jkh.ru/i/telegram-kakoi-stranoi-vladeet-messendzer>.
- 11 Кибервойска Пригожина: Как устроена IT-инфраструктура „Вагнера“, „Фабрики троллей“ и „Конкорда“, 18. 03. 2023, <https://dossier-center.appspot.com/prig-it/>.
- 12 Tim Lister, Sebastian Shukla i Clarissa Wand, Putin's Private Army [Putinova privatna vojska], CNN, <https://edition.cnn.com/interactive/2019/08/africa/putins-private-army-car-intl/>.
- 13 „Пригожин мертв, но его «Фабрика троллей» продолжит свою работу“, *Новые Известия*, 01. 09. 2023, <https://newizv.ru/news/2023-09-01/prigozhin-mertv-no-fabrika-trolley-ego-prodolzhit-svoyu-rabotu-418243>.
- 14 „Буква Z как один из ключевых элементов российской пропаганды“, *Glas Amerike*, 17. 02. 2023, <https://www.golosameriki.com/a/russian-military-propaganda-letter-z/6557175.html>.
- 15 Za više informacija videti: <https://telemetr.me/content/andreyrodionov86>.
- 16 Za više informacija videti: <https://rusov.org/>.
- 17 Za više informacija videti: <https://oplot.notion.site/Oplot-8d09c1fa6d614909aed1307fdbb-d2ad1>.
- 18 Za više informacija videti: <http://itzashita.ru/socialnaya-inzheneriya/trolling-v-seti-zachem-i-komu-on-nuzhen.html#:~:text=In%20Internet%2Dterminology%2C%20%22troll,discussion%20or%20insults%20his%20participants>.
- 19 Za više informacija videti: <http://surl.li/pdvkb>.

- 20 „Путин назвал целью спецоперации защиту людей ‘исторической России’“, *RBC*, 25. 01. 2023, <https://www.rbc.ru/politics/25/01/2023/63d11e979a79475247611094?from=copy>.
- 21 „Симоньян рассказала, во что срыв переговоров с Россией превратил Украину“, *RIA NOVOSTI*, 23. 11. 2013, <https://ria.ru/20231126/peregovory-1911987015.html>.
- 22 Альберт Бикбов, „Неизбежная спецоперация: России не оставили выбора, кроме упреждения агрессии“, 30. 11. 2022, *Tatar Inform*, <https://www.tatar-inform.ru/news/neiz-beznaya-specoperaciya-rossii-ne-ostavili-vybora-krome-uprezdeniya-agressii-5888225>.
- 23 „Лавров рассказал, что подразумевает денацификация на Украине“, *TASS*, 18. 03. 2023, <https://tass.ru/politika/14112983>.
- 24 Za više informacija pogledati internet prezentaciju Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju, https://www.icty.org/x/cases/slobodan_milosevic/prosexp/bcs/rep-srb-b.htm
- 25 *Ibid*.
- 26 Cristina Posa, „Engineering Hatred - The Roots of Contemporary Serbian Nationalism“ [Stvaranje mržnje - Koreni savremenog srpskog nacionalizma], Harvard Law School, <https://home.olemiss.edu/~mldyer/balk/article1.html>.
- 27 Wayne A. Larsen, major, „Serbian Information Operations during Operation Allied Force“ [Informativne operacije Srbije tokom operacije ‘Združene snage’], AIR University, <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/ADA393976.pdf>.
- 28 Za više informacija videti: Aleksandar Bošković, „Etnologija svakodnevnog života“, edicija Svedočanstva, Beograd, 2005, <https://www.helsinki.org.rs/doc/Svedocanstva23.pdf>
- 29 Za više informacija videti: Eric Gordy, *Culture of Power in Serbia: Nationalism and the Destruction of Alternatives* [Kultura moći u Srbiji: Nacionalizam i destrukcija alternativa], Penn State Press, 1999.
- 30 Виктория Бега, „Родным украинский язык считают 73% украинцев, однако общаются на нем лишь 53% — исследование“, *Hromadske*, 06. 11. 2020, <https://hromadske.ua/ru/posts/rodnyy-ukrainskiy-yazyk-schitayut-73-ukraincev-odnako-obshayutsya-na-nem-lish-53-issledovanie>.
- 31 Borislav Dakev, Беженка из Славянска вспоминает, как при ней казнили маленького сына и жену ополченца, *YouTube*, pristupljeno 17. 01. 2024, <https://www.youtube.com/watch?v=1ddG4GXJK-E>.
- 32 Евгений Фельдман, Жители Славянска - о том, был ли распятый мальчик Первого канала на самом деле, *YouTube*, pristupljeno 17. 01. 2024, <https://www.youtube.com/watch?v=UA1LE6iKMfk>.
- 33 Горбачева Л. О., Официальная пропаганда и формирование образа врага в российском общественном сознании в годы Первой мировой войны / Л. О. Горбачева // Документ. Архив. История. Современность. — Вып. 13. — Екатеринбург : Изд-во Урал. ун-та, 2013, str. 170-181.
- 34 Za više informacija videti: <https://t.me/balkanossiper/6505>.
- 35 Za više informacija videti: <https://t.me/balkanossiper/6613>.
- 36 Za više informacija videti: https://t.me/panteri_panteri/7044.
- 37 Алексей Бегин, Статистика Telegram в 2024 году (обновлено), *Инклиент*, 24. 01. 2024, <https://inclient.ru/telegram-stats/>.
- 38 Россияне активно создают фейковые телеграм-каналы украинских бригад и батальонов – ЦПД, *ZMINA*, 18. 12. 2023, <https://zmina.info/ru/news-ru/rossiyane-aktivno-sozdayut-fejkovye-telegram-kanaly-ukrainskih-brigad-i-batalonov-czpd/>.

39 Марія Бровінська, „Как работает Telegram-армия пропагандистов из РФ: 7 интересных фактов из расследования LIGA.net“, *dev.ua*, 25. 11. 2021, <https://dev.ua/ru/news/telegram-armiya-propagandistov>.

40 „Журналисты обнаружили сеть телеграмм-каналов, работающих на ‘фабрику троллей’ Евгения Пригожина“, *rusmonitor.com*, <https://rusmonitor.com/zhurnalisty-obnaruzhili-set-telegramm-kanalov-rabotayushhih-na-fabriku-trollej-evgeniya-prigozhina.html> (accessed on 14. 02. 2024).

41 Дмитрий Литвинов, Евгения Филиппова, „Движение ЛГБТ* признали в России экстремистским“, *Парламентская газета*, 30. 11. 2023, <https://www.pnp.ru/social/dvizhenie-lgbt-priznali-v-rossii-ekstremistskim.html>.

42 Дмитрий Волчек, „Наша норма – 120 комментов в день. Жизнь кремлевского тролля“, *Radio Svoboda*, 24. 01. 2024, <https://www.svoboda.org/a/31065181.html>.

BCBP Beogradski centar za
bezbednosnu politiku

bezbednost.org